

JOHN LENNON ŽIJE A VZKAZUJE...

Václav Cílek

Summary:

JOHN LENNON LIVES AND TELLS US...

*Fortunately, graffiti has its own quite unclear terminology. Originally, **tag** was a symbol of an American street gang and it delimited its territory. Symbols must be clearly visible, wide and drawn in self-confident strokes. **Street walkers**, i.e., practical social street workers can understand tags and they know that if a tag of next door clan appears in a foreign territory, a war is declared. American street gangs often serve a criminal function – they control drug trade, and they also keep certain order. When you move into a poor neighborhood you might be visited by gang members offering protection of your apartment against thieves for a certain payment. This is more reliable than an insurance institution. In a given territory, they have a monopoly on crime and they push out other criminals. In this case, tag is a clear indication who should be paid. Majority of European tags has a different origin. It is just a signature. They are created primarily by youths between 14-17 years old – sometime between the 8th grade and vocational school. I know them to certain extent since my wife works as in primary school teacher in a housing development. These are quite nice boys coming from somehow broken homes. One can talk to them. They have experienced nothing good in their lives and feel their future does not hold anything bright, either. To make a tag in a visible place or even better in a train passing through the world is one of few possibilities to draw attention to oneself. At the same time, to create a tag or more complex creation in a dangerous place, such as a smokestack or roof over a police station, is a brave act connected with coming -of-age ritual. Probably just like a Masai boy killing a lion. I did it therefore I am a man! Only immature character must prove such an adventure over and over again. Others in our society full of insecurities and worries just calm themselves by spraying a building and do not think about it one bit. They are able to spray even where it is prohibited – on rocks or in caves. For number of years now, spelaeologist hide their underground structures to prevent some brain-fried space cadet who hasn't got a clue to damage them.*

Denně procházím městem, jehož zašedlé i čerstvě opravené fasády pokrývají klikyháky sprejerů. Cítím se jako někde u Uherského Hradiště, jehož uličky s vinnými sklípky jsou pokryty rozvilinami lidových ornamentů, šplhajícími se stonky vína, barevnými srdíčky a šmolkově modrými motivy. Výsledek je nějak podobný, i když pochopitelně mezi sprejerským Žižkovem či Ostravou a folklórním Slováckem je několik rozdílů. Lidový ornament tmelí tradiční společnost a podporuje je, sprejerský ornament jde proti většinovému proudu. Lidový umělec zdobí svůj dům a to by sprejer nikdy neudělal. Některé lidové ornamenty na zdech domů vznikly z křivek, které hospodyně vytvářela tím, že před zápražím tenkým čůrkem lila vodu, tak aby démoni zabloudili. Lidová zdobení kolem oken často měla právě tu funkci, aby polekala a odvrátila zlé mocnosti. Sprejerský ornament s démony koketuje a někdy je přímo zve.

Pár termínů – i graffiti má svoji naštěstí značně nejasnou terminologii. **Tag** byla původně značka amerického uličního gangu a vymezovala jeho teritorium. Značka musela být dobře viditelná, široká a provedná sebejistými tahy. **Street walkeri**, tedy praktičtí sociální pracovníci na ulici umějí tagy rozeznávat a vědí, že když se na na cizím teritoriu octne tag sousedního klanu, tak dojde k válce. Americké pouliční gangy mají často jak funkci kriminální – třeba kontrolu obchodu s drogami, tak udržují určitý pořádek. Když se přestěhujete do chudší čtvrtě, může dojít k tomu, že vás navštíví příslušníci gangu a nabídnou vám, že za určitý poplatek ochrání váš byt před zloději. Je to spolehlivější než pojišťovna. V daném území totiž mají monopol na zločin a vytěsňují jiné kriminálníky. Tag je v tomto případě jasné upozornění komu se má platit.

Většina evropských tagů je jiného původu. Je to prostě podpis. Charakteristicky jej tvoří mladíci mezi 14–17 rokem, tedy někdy mezi 8. třídou a učňákem. Trochu je znám, protože má žena pracuje jako učitelka na základní škole na sídlišti. Bývají to docela fajn kluci z nějak rozvrácených rodin. Dá se s nimi domluvit. V životě je nepotkalo mnoho dobrého a myslí si, že je ani do budoucnosti nečeká nějaký skvělý život. Udělat tag na viditelném místě nebo ještě lépe na vlaku, který projíždí světem, je jedna z mála možností, jak na sebe upozornit. Zároveň tvorba tagu nebo složitějšího výtvaru na nebezpečném místě jakým je třeba komín nebo půdní nadstavba nad strážnickou stanicí je hrdinský čin rituálu přechodu do dospělého života. Asi jako když masajský chlapec zabíjí lva. Dokázal jsem to, jsem muž! Jen nedospělé povahy si podobné dobrodružství musí dokazovat stále znovu a znovu dokola. Jiní se v naší společnosti nejistot a obav prostě uklidňují tím, že počmárají nějaký dům a vůbec o tom nepřemýšlejí. Jsou schopni kreslit i tam, kde se to nesmí – na skály nebo v jeskyních.

Už několik let tají jeskyňáři své podzemní objekty, aby jim je nezničil nějaký vysmažený mimoň co neví, která bije.

Součástí tagové tradice jsou akce, které se nazývají „**bombing**“ nebo „**attack**“, česky bychom mohli říct nálet či útok. Jedná se o složitější útvary, kde si již nevystačíme se slovem sprejer. Sprejer je kdejaký blbec, který má dvě stovky na to, aby si koupil základní sadu dvou sprejů (trysek-jetů) – černou a chrom. O kulturní stupeň výš stojí **writer**, tedy člověk nebo ještě lépe skupina tří, pěti spřízněných duší, která je již nesena nějakým poetickým nábojem. Bombingy však často v sobě nesou hořkost, zklamání a agresivitu. Primárním cílem bombingů je něco zničit. Bombingem může být rytina umělým diamantem do skla vlaku nebo sprejerská akce na nové fasádě. Bombing je hořkost a strach ze života a nezaměstnanosti, bombing je způsob jak se na chvíli zbavit nějaké frustrace. Attacky bývají propracovanější. Česká writerská komunita vydala šest skvělých čísel časopisu „Terrorist“ (neptejte se na něj na stáncích, nemá to cenu). V posledním čísle líčí řadu úspěšných attacků českých writerů v newyorském metru, kde je policie ostrá a všímavá. Byl to snad jediný český časopis, jehož kusů se prodalo víc v cizině než doma.

Za vrcholný attack spojený s proniknutím do nějakého chráněného prostoru, tedy s infiltrací (**infiltration**) je považováno „udělat vlak“. Znamená to, že nejlépe v metru nebo někde na seřazovacím nádraží uprchnete ochrance. Máte předem dobře zpracovaný layout akce – nápis či sdělení na celém vlaku, což je něco jako malířské plátno o délce 100 m a výšce 3 m. Plocha to je obrovská a tak sebou máte barvy o celkové ceně nejméně kolem 20 tisíc. Musíte být dobře sehrané komando, kterému se obvykle říká „**crew**“, a ve kterém každý přesně ví, co má dělat. Zaútočíte ve stylu „dirty hands“ a uprchnete. Součástí plánu musí být něco, čemu se říká městská taktika (**urban tactics**). Před tím než utečete, pořídíte dokumentaci a vystavíte ji na webu. Jste v kontaktu s podobnými skupinami v Berlíně, Budapešti a vlastně všude po světě. Jste partyzáni ulice a srdce vám často plane nově nalezenou poezií. Při akci spálíte tolik adrenalinu, že z ní vylezete klidní a téměř mysticky naladěni. Vaše dílo zatím po obvyklé trase dané jízdním řádem vyráží do světa. Je to mobilní galerie, přišli jste na to, jak vystavovat v tržním prostředí. Nemusí vás znát celý svět, jste anti-celebrita, stačí, když vás bere na vědomí váš kmen a ten má své členy v každém evropském městě.

Graffiti kmen se podporuje vůči venku, ale uvnitř na sebe žárlí, probíhá v něm boj o pozici. Podobně jako se dělají soutěže či zápasy v break dance, tak probíhá i zápas stylů graffiti. Nové a nápadité designy jsou respektovány, prů-

měrná grafiti bývají překreslována. „Kde bereš inspiraci?“ ptali se významného writera. Říkal: „Karel Teige a vůbec moderní typografická klasika“. Tady už nejsme mezi frustrovanými tagisty, zde se dostáváme mezi writerskou kolegiální šlechtu. Tito lidé často končí tak, že nastupují do reklamních společností. Přetavují svá grafiti do srozumitelnějších výtvorů a těmi pak infiltrují většinou společnost. Z poetiky ulice se pak stává obojí – komerce i téměř subverzivní ovlivnění hlavního proudu původně nepřátelskou ideologií.

Prvek soupeření a násilí v kmenu grafiti vnímám ve světle populárního obrázku Josefa Lady „Rvačka ve venkovské hospodě“. Všimněte si, jak násilné bývaly a leckde i dosud jsou venkovské tancovačky a jak se mezi sebou rvou mládeženci z horního konce s porobky z dolního konce. Ale přitom se jedná o silně ritualizované násilí, ve kterém je málokdo vážně zraněn. Samotné rapové frá-

Lenonova zeď, Kampa, květen 2006

Foto: Robert Konopásek

zování jako základ hip hopu je odvozeno z černošských válečných zpěvů. Přiběhne mládenec na okraj okolní vsi a zanotuje: „Tvoje matka byla děsná kurva“. A onen dotyčný mu buď vtipně odpoví podobným způsobem anebo se pomlátí. Správný rap oddaluje válku. Rap je sublimace násilí, je to způsob jak – dejme tomu – kreativně zacházet s ničivými pocity. Celé grafitti jako součást hip hopu neustále klouže na hraně nebo násilím a tvořivostí. Pokud bychom jej srovnali s jazzem 20. let dvacátého století (anebo s Mozartovými operními popěvkami, které si zpívala celá Vídeň), pak jazz vlevá syrovou energii ulice do zkratle upadajícího umění, ale nenese v sobě tolik šumění temné krve.

Město jako kotel neznámého oblečený do děravých šatů pokrytých zvláštními znaky. Chodím jím jako stopař J. F. Coopera. Pátrám po sděleních a nových formách. Zejména **stickering** – neboli zprávy psané znakovým jazykem – na samolepkách naznačují, co se děje pod povrchem. Vnímám místa setkávání polepená desítkami samolepek, souboje anarchistů a neofašistů a mezitím se objevují na nějak významných místech nápisy jako třeba „poet“ nebo stříbrné oko. Rozeznávám některé writery a vychutnávám, jak dozrávají, jak jsou stále citlivější třeba k industriální architektuře a je mi jako bych četl raného Nezvala. Pozorují, jak kráčí paralelně, ale alternativně s tou částí moderního umění, které je šité na míru určitému místu (**site specific**).

Přichází za mnou americký writer, bavíme se o politické reflexi, která se obvykle vyjadřuje pomocí „**stencils**“ – obrázky stříkanými přes šablony, která k nám hodně přicházela kontraoficiální mezikulturní výměnou z polského prostředí. Říkám mu: „Víš, co mně baví na grafitti? Vy si myslíte, jak jste noví, ale já vás vnímám jako pokračování klasického proudu vzdoru a cítím vás podobně jako Byrona a Shelleyho. Co ty víš, jaké grafitti by dnes dělala politická aktivistka Božena Němcová? I když ona by spíš házela dlažební kostkou na policisty chránící finanční oligarchii nějaké globální organizace.“

Z dalších výrazů je potřebné znát slova „**throw up**“ a „**piece**“. Piece je kus, je to velký obraz, jehož základní formou je městská kaligrafie. Něco ze zenu proniklo do širokých tahů writerů, správná kaligrafie vyžaduje rytmus a práci s dechem. Někteří writeři před plochou tančí. Fyzicky to je blízko rapu nebo právě break dance. Někdo kreslí pro uklidnění a kreativitu, jiný reflektuje svou hravost či nenávisť, ale vcelku převládá pozitivní aura. Při hodnocení je důležité se soustředit na poměr ostrých průniků a oblých křivek a také sledovat frázování nepokreslených ploch a písmen. „Throw up“ je vývržek, něco, co ze člověka samovolně vypadne jako z přečpané sovy – větší nápis, obraz, tag zpracovaný do abstrakce.

Objevují se další formy – například v prostorovém grafitti, tedy v písmenech vyřezávaných do umělé hmoty nebo překližky, si mezinárodní pozornost vedle takového Akima nebo Zasada z Berlína zasloužil i pražský Point. Už dva roky vídávám na různých nemožných místech – na pražských římsách a pomnicích hravá písmena/zvířátka ze svítivých umělých hmot. Nevím, kdo vylepil krásného nindžu ze složitě perforovaného papíru v Holešovicích proti Národní galerii – byl to berlínský Swoon? Do českého prostředí zatím téměř nepronikly kresby pokládané na chodníky pomocí lepících pásků. Před několika lety se zdálo, že se slibně rozeběhne „**postering**“, tedy vylepování doma vyrobených poeticko-politických plakátů, ale už dlouho jsem neviděl slušný kus.

V kreslení grafitti na šedých betonových plochách kolem předměstských podchodů dálnic je možné vnímat barokní tendenci zaplnit prostor křivkami. Některé tagy čtu jako zprávu: Je mi úzko, ale vidím, že nejsem sám. Jindy je zpráva za tagem jednodušší: Nenávidím tě a nakopu ti prdel! Anebo sedím na schodech funkcionalistického kostela sv. Václava ve Vršovicích. Odtud vzešel jeden z nejkrásnějších proudů českého hip hopu. Na kostele, na jehož dveře a kliky použil architekt Josef Gočár cíleně stejné prvky jako na obyčejném obchodním domě nebo biografu (dokonce neon se žlutým křížem!) žádný writer nezaútočil. Tady jsou doma, tady je posvátno blízké a každodenní. Duch místa rezonuje s jejich pocitem večerní ulice, jež je určitým typem zázraku. Něco jako tapír v šervúdkém parčíku před Hlavním nádražím.

Jenže, jak asi sami víte, v Berlíně v podzemní dráze se zjevil John Lennon a řekl svým ovečkám z vyhulené post-hippies éry: „Zahodte křídly, vezměte trysky, odložte lásku a mír, s tím nikam nedojdete, buďte násilní a věřte démonům, to andělé jsou pomalí a zákešní, pane“. Jdu opět ulicí jako každý den, jako poslední Mohykán sleduji každodenní zprávy, obcházím bezdomovce. Toto je můj les, má útěcha, má džungle, ó Pane zástupů, zda jsi dobře učinil, když jsi ve své moudrosti stvořil bodavou ježuru a barvy v kovových nádobách Geheny? Žila opravdu v Toledu ta žena, která plakala tak dlouho nad mrtvým dítětem, až ji umřelo i to druhé?